

¹ tudományos főmunkatárs

Magyar Tudományos Akadémia BTK Irodalomtudományi Intézet

² egyetemi docens

Nyugat-Magyarországi Egyetem BTK

Fragmentumok Ányos Pál életrajzához¹

I.

A 16. század végi török pusztítások, majd a tizenötéves háború Veszprém környékét érintő hadi eseményei miatt a 17. század közepére-végére Nagyesztergár a bakonyi puszta helyek nivójára süllyedt. A lakosai között élt fajszi Ányosok is elszegényedve hagyták sorsára, vetették zálogba birtokaikat, aminek révén a következő század elején már a birtoktalan köznemesek közé süllyedtek.

A zálogbirtokosoktól csak majd a 18. század negyvenes éveiben sikerült Ányos Pál apjának, Fajszi Ányos Ferencnek, miután nemesi oklevelét visszaszerezte, a birtokot apránként és sok erőfeszítéssel visszaépíteni: hozzájutva az elődök földjeihez, s mint egy amerikai úttörő telepes, az erdők irtásával, a földek termékennyé tételével, azokra németeket betelepítve, házakat építve, megkezdeni saját családjuk és a falu új életre keltését. Mindennek az a királyi adománylevelével teremtette meg az alapját, amelyet erdői Pálffy János adott át neki, a család korábbi érdemeire hivatkozva, 1749. október 14-én. Az 1718-ban Székesfehérvárott született, s a gazdaságfejlesztésben fáradhatatlan és a családalapításban igen aktív Ányos Ferenc Károly, aki 1746-ban még csak egy „gunyhó” építésének engedélyét kérte egykori erdeje új tulajdonosától, Esterházy Ferenc gróftól, 1749. december 30-án meg is nősült Komáromban. A jómódú gadóczi Róth Sándortól, Fejér vármegye alispánjától kérte meg a csinosnak mondott, a vőlegénytől 10 évvel fiatalabb lánya, Klára Mária kezét. Az após viszonyai nagyban elősegíthették a fiatal házaspár közös útjának indulását, s Ferenc szolgabírói, majd Veszprémben és Fejérben egyaránt betöltött táblabírói pozícióba jutását. A gyerekek még szerényebb viszonyok közé érkeztek: János 1750/51-ben született, öt két év múlva követte Sándor, aki még kicsiny korában meghalt. Az egyetlen lány 1754 körül látott napvilágot, öt követte 1756-ban István (akit az utókor Pálként ünnepel, mivel a pálos rendbe lépve védőszentjének nevét vette fel), s 1762-ben Ignác zárta a sort. Őt ifjabbként tartja számon a családtörténeti szakirodalom, hogy apja (nem túl decens magaviseletű) öccsétől megkülönböztesse.

1770-ben készült el az a rangos méretű kúria, amely az addigi faházat felváltotta, s ahol a család már kényelmesebben élt az L alakú, tízablakos, hétszobás házban. Még arra is jutott hely, hogy egy kápolnát szenteljenek benne Nepomuki Szent János tiszteletére, ahol a templom nélküli falu lakosai is misét hallgathattak. Káplánt a ferences és a ciszter rendtől küldtek számukra, az elsőt Hoffner Ferdinándnak hívták (*Irányi*, 2000; Nagyesztergár honlapja). A második családalapítóként tisztelt Ányos Ferenc Károly hamarosan, 1779. február 22-én elhunyt. 1782. április 4-én, 54 éves korában követte őt felesége is, akinek 1777-i névnapját még az esztergári családi életet megidéző idillikus-bukolikus verssel ünnepelte a költő, már rendtagként, de még Nagyszombatból. 1782 februárjára-

ban és márciusában pedig anyja egészségi állapotáról érdeklődik Felsőelefántól – egy hónappal anyja halála előtt (Jankovics és Schiller, 2008, 94., 155., 156. o.). Az ingóság megosztása az örökösök között alig egy hónappal Rötth Klára halála után történt, és igen beszédes dokumentuma a család gazdasági helyzetének, életszínvonalának, a családtagokat a szülői házban körülvevő tárgyaknak, bútoroknak, edényeknek, illetve annak a használati és kulturális tárgyi miliónek, amely őket körülvette. Az osztozás jegyzéke nem ismeretlen a szakirodalomban (Irányi, 2000), de a valós helyzetet átláthatóbban, elemezhetőbben kínálja fel a felosztott ingó javak, tárgyak és állatok jegyzéke, mint egy szám szerint összesített lista. Az is nagyon jellemző, ahogyan az egyenlő osztozás módszerére és technikájára, a gazdasági és a személyes viszonyokra, az igazságosság mellett a tárgyakhoz fűződő esetleges érzelmi kapcsolatokra is következtetni enged. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy az örökség szétosztásánál tekintettel voltak a fiúk társadalmi státusa reprezentációs kötelmeinek szem előtt tartására. A közel száz kisebb-nagyobb kép pedig arról tanúskodik, hogy a szobák berendezése komoly művészeti igénytel történt, s a képeken kívül egyéb szakrális művészeti alkotások is jellemezték az ilyen típusú alkotások iránti érdeklődést. A sok kép között valószínűleg világi tárgyúaknak, a családi képgalériába tartozóknak is lennie kellett.

Az örökség felett osztozkodók: valójában a 3 testvér.

János, a legidősebb, aki 1751 körül született, volt Veszprém vármegye alispánja és 1800-ban országgyűlési követe is. Ányos Pálnak komoly tervei lehettek az ugyancsak Nagyszombatban végzett bátyjával, ugyanis a Budán megalapítani tervezett Hazafiúi Tudós Társaságban Ányos Pál másodtitkár mellett tagként Ányos János aláírása is szerepel. Ha ez a terv nem is valósulhatott meg, tehetségéről tanúskodik, hogy fent maradt a *Positione iuris ecclesiastici quas publice defendit Joannes Nepom. Anyos* (Tyrnaviae, 1771) című egyházi jogi disszertációja, s 1791-ben mint második alispán jelen volt gróf Zichy Ferenc Veszprém vármegyei főispáni tisztségébe való beiktatásán, s ott „rendes és jó magyarságú beszéddel” fogadta elöljáróját, „melyre kegyelmessége magyarul summásan, de teljes szívből felelt”.² János nem nagyon lelkesedhetett Pál testvére költészetéért, Pálóczi Horváth Ádám ugyanis arról értesítette Kazinczyt, hogy amikor Pápán egy mulatságon találkozott Ányos „öregbik Testvérjével”, azaz Jánossal, s amikor előhozta neki kérésüket, valószínűleg Ányos kéziratának hollétéről, esetleges kiadásukról, „... de amit és amint ő felelt, még azzal sem Te, sem én meg nem elégedhetünk” (Kazinczy, 1890, 285–286. o.).

Anna Mária, született valószínűleg 1754-ben, első férje Mesterházy János volt, akinek elhunytá után, az osztozás idején már második férjével, Komáromy Sándorral vett részt az osztozásban.

A legifjabb családtag, Ignác 1762 és 1829. október 20. között élt, Veszprém vármegye főszolgabírája, Veszprém, Somogy, Komárom, Zala táblabírája volt. Jogi munkái kéziratban maradtak. Munkatársként dolgozott a Veszprémben 1820–1824 közt megjelent *Egyházi Értekezések és Tudósítások* című folyóirat számára. Az 1820-as években ő lett Nagyesztergár tényleges földesura. Kalendáriumot vezetett, amelybe az 1779 és 1799 közötti családi eseményeket jegyezte fel. „Az első bejegyzések szülei és öccse haláláról tudósítottak.” (Irányi, 2000, 43. o.) 1785-ben vette feleségül Pais Dezső somogyi alispán, királyi tanácsos lányát, Teréziát. Ránk maradt Ányos Pál két hozzá írt levele 1782-ből, melyek egyértelműen tanúsítják, hogy öccsével bizalmas viszonyt tartott fent, s tőle kérte azokat a dolgokat, melyekhez elefánti „magányosságában” nem juthatott hozzá, s írásai-ból is küldött neki (Jankovics és Schiller, 2008, 155–157. o.).

A negyedik potenciális örökös István volt, ekkor már természetesen Pál, aki, szerzetes lévén, nemigen örökölhetett világi jellegű, értékes vagyontárgyakat, testvérei ezt tisztelben is tartották, szívjószágukból kapott azonban egy rend ágyneműt.

„Alább írtak megismérjük³ és levelünk erejével mindazoknak, akiknek illik, tudtára adjuk, hogy ezen most folyó 1782dik esztendőben, május hónap 17dik és több utána következhetendő napjain Esztergárban, ezen Tekintetes Nagyságos Weszprém vármegyei helységben, néhai Nemzetes és Vitéz Faiszi Ányos Ferenc édesatyánk, és Nemes és Nemzetes Rötth Klára asszon, néhai édesanyánk után maradott ingó jószágból atyafiságos egyezés szerént osztoztunk meg következőképpen, úgymint

Először
Az cinnek osztálla⁴

Ebből jutott Jánosnak tányér	26
csésze	2
leveses tál	1
más tálok	12
kávés kánno	1
Annának jutott tányér	50
csésze	2
leveses tál	4
más tálok	9
Ignácnak jutott tányér	27
csésze	1
leveses tál	2
más tál	12
tejes kánno	1

Másodszor
Az réznek osztálla

Jánosnak jutott ó rézfazék	2
lábos	1
tál	1
Annának nagy fazék fődővel	1
kisebb lábos	1
kistál	1
pléh ⁵	1
Ignácnak nagy rézfazék, a jobbik	1
vizet égető fazék ⁶	1
borhűtő	1

Harmadszor
Az fehér ruha osztálla

Jánosnak asztalkeszkenyő ⁷	36
abrusz ⁸	6
kendő	5
felső lepedő	3
alsó lepedő	13
cseléd abrusz	7

Annának asztalkeszkenyő	36
abrusz	6
kendő	5
felső lepedő	3
alsó lepedő	13
cseléd abrusz	7
Ignácnak asztalkeszkenyő	36
abrusz	6
kendő	5
felső lepedő	4
alsó lepedő	13
cseléd abrusz	7

Ezenfelül, különös⁹ rendeléséből édesanyánknak engednek az testvérek Ignácnak egy nagy damask¹⁰ abruszt 12 asztalkeszkenyővel.

Negyedszer
Az ezüstnek osztálla

Jánosnak ezüst késekből két pár
 evőkanalából öt, idest¹¹ 5
 kávés kanalakból négy, i. e. 4
a megmérettetett ezüsből egy részre jutva 25 lot,¹² vett ki pedig 24 lotot, azért az Ignác fog neki fizetni egy forintot, i. e. ft 1 –
Annának az ezüst késekből esik két pár
 ezüst kanalakbul öt, idest 5
 kávés kanalakbul négy, idest 4
 az meglátoltatott¹³ ezüsből 15 1/8 itt az Ignáctul fog néki füzetődni
 tíz forint, i. e. 10 ft –
Ignácnak ezüst késekből két pár
 evő ezüst kanalakbul öt, i. e. 5
 kávés kanalakbul négy, i. e. 4
 az meglátoltatott ezüsből 36 latot vett.

Ötödször
Az szobákban találtatott ingó jószágok osztalla

Jánosnak és Ignácnak az zöld szobában levő hat széket ab 1 ft,¹⁴ egy kanopét a 4 ft,¹⁵ az ebédlő szobában levő 12 széket a 2 ft 50 krajcárt, egy kanopét a 12 ft. A sárga szobában levő öt széket 1 ft 25 krajcárt, egy kanopét a 4 ft. A kék szobában 4 fekete bőrszék a 1 ft számlálván térsen 66 forintokat 25 krajcárt, a két részre ily nevezett ingó jószágokbul atyafiságos¹⁶ egyezés szerént jönének 56 forintok; azért a Naninak¹⁷ tartoznak füzetni ki tíz forintokat. Ismét a Jánosnak két törökmogyoró-fa asztal, a leányok szobájában levő két nyoszola.¹⁸ Az Ignácé pedig a kék szobában levő kirakatt¹⁹ asztalok, a zöld szobában levő két nyoszola, a kék szobában levő két tornyos nyoszola²⁰ is az Ignácé marad tizen-hét forintokban, melyből tartozik kifüzetni tíz forintot és 20 krajcárt. Mind a ketten az ebédlőszobában levő pohárszéket és a konyhában levő cines olmáriomat²¹ megtartják, tíz forintban cum imputatione.²²

A Jánosé és Ignácé leszen az ebédlőszobában lévő nagy asztal lágy fábul 8 forintban, a zöld szobában levő hármos asztal lágy fábul két forintban, a kisszobában levő kisasztal keményfábul és a nagyszobában levő avét²³ kis asztal keményfábul; ezen két kisasztal három forintokban ezekből tartoznak a Naninak kifüzetni 4 forintokat, 120 krajcárt. Ismét ezen két részre a zöld szobában levő bőr ládo, és az életes kamorában²⁴ lévő pintetok²⁵, a bőr ládo 4 forint 30 krajcár. Ezekből tartoznak a Naninak kifüzetni 2 forint 60 krajcárt.

A Naninak az első szobában lévő nyolc vörös szék a 1 forint 50 krajcár és egy kanoapé a 6 forint, ez tészen 18 forintokat azért competentiájára²⁶ még a János és Ignáctul fog füzetetni tíz forint. Ismét ez ebédlőszobában lévő két keményfa asztal is idemarad. A kisszobában levő két keményfából való nyoszola is idemarad. Item²⁷ az életes kamorában lévő bőr ládo 8 forint 60 krajcárban idemarad, melyből a Jánosnak és Ignácnak fog füzetni 5 forint 73 1/3 krajcárt. Item viszen el négy holicsi confect tányérat²⁸, egy kávécsészével. Ismét egy dunyha, két párna, négy vánkös, egy madrac²⁹, egy szolmazsák, egy paplan.

Az Jánosnak két dunyha, nyolc vánkös, hosszú párna négy, két madrac vánkösával, két szolmazsák.

Az Ignácnak két dunyha, nyolc vánkös, öt hosszú párna, két madrac vánkösostul, két szolmazsák.

A Pálnak is az ágyi ruhából rész adattatik, közönséges akarattul,³⁰ úgymint dunyha egy, vánkös három, hosszú párna kettő, madrac vánkösostul egy, szolmazsák egy.

A Jánosnak jut egy fako³¹ és egy kula üsző,³² item 3fi tinó egy³³, egy öreg fekete tehen, ebből³⁴ a két részre Naninak és Ignácnak fog füzetetni két forintot. Item 3fi egy vörös üsző, item 3fi legkisebbik szőke üsző, item vörös bikaborjú egy, item egy üsző borjú, item egy barna üsző.

Annának egy fekete tehen és egy másik, nyavalás forma tehen, egy 3fi tinó, ezen hozásbul³⁵ a jobbik, azért az Ignácnak füzet két forintot, egy 4fi tinó, item nyér az Jánostul egy forintot, egy 3fi szeles³⁶ fejér üsző. 3fi legjobb riska.³⁷ Szeke³⁸ hátú bikaborjú. Homa³⁹ forma üsző.

Vöröshátú üsző. Item egy Barna nevű nevű tehen egy üszőborjúval. Pirók⁴⁰ tehen egy bikaborjúval. Ita⁴¹ Jánostul, ki egy tehénnel többet vett tizenöt forintokban kap öt forintokat. A legjobb hat ökör szekérrel, boronával és más hozzá tartozandóival, fizet mindazonáltal a Jánosnak negyven forintokat.

Ignácnak jutott két ötödfü tinó, melyekből⁴² füzet két részre vissza 13 forintokat, item 3fi legkisebbik tinó, öreg, alább való⁴³ tehen, 3fü mocskos üsző, 3fi somogyi fai⁴⁴ üsző, feketebbik bikaborjú, ezen huzásbul, egy üsző, item egy fekete üsző.

Jánosnak fécsipejú⁴⁵ nagy kanca, ugyan⁴⁶ kanca csikóval, egy kétesztendős pej csikó.

Annának Sajkó nevű kanca, monyas⁴⁷ csikóval, item 3fi sárga kanca.

Ignácnak harapós pej kanca, nagy hassal, egy monyas csikó, item egyezés szerint a menyecske⁴⁸ kancát megtartotta 15 forintokban, melyből fizet két részre tíz forintokat, a Tegrigis⁴⁹ monyast az atyafiak neki engedték.

A pintérfának⁵⁰ osztóása

Jánosnak és Ignácnak pintérfából 10, 11, 12 akósbul⁵¹

vegyelest ⁵² esett duga ⁵³ - - -	320
fenék	32
tízakósbul egész húszig vegyelest, duga	50
tízakósbul	48
4 és 5 akósbul	8

fenék	18
4 akósbul fenék	8
3 és 4 akósbul vegyelest duga	126
3 akósbul duga	396
fenék	36
2 akósbul duga	408
fenék	40
egy akósbul hat funt vulgo dicendo ⁵⁴	
Annának 10, 11, 12 akósbul vegyelest duga	160
fenék	16
10 akósbul egész 20-ige vegyelest duga	25
10 akósbul duga	24
4 és öt akósbul duga	79
fenék	9
4 akósbul fenék	4
3 és 4 akósbul duga	63
fenék	10
3 akósbul duga	196
fenék	18
2 akósbul duga	204
fenék	20
egy akósbul négy funt vulgo dicendo ⁵⁵	
Bor osztála, amely esztergári pincében vagyon	
Jánosnak és Ignácnak somlai borbul marad pozsonyi akó ⁵⁶	14 $\frac{3}{4}$
Fölsőörsi bor	43 $\frac{1}{4}$
Somlai Auspruch ⁵⁷	$\frac{3}{4}$
Szilvapálinka	2 $\frac{3}{4}$
Annának Somlai borbul jut	7 $\frac{1}{4}$
Fölsőörsibül	21 $\frac{3}{4}$
Somlai Auspruchbul	$\frac{1}{4}$
Szilvapálinkából	1 $\frac{1}{4}$

Jánosnak és Ignácnak az üres hordókbul jut 46 akóig való, amely Esztergáron találtatott. Annának pedig jut ugyanazon hordókbul 23 akóig való.

A Jánosnak és Ignácnak marad a négy kocsló szerszámostul és két lóra való avét szerzőszámmal atyafiságos egyezés szerin <teszen> 160 forintokban megmarad, melyből tartoznak 1/3 kifizetni.

Az spaisbul⁵⁸ Anna veszen magának egy nagy sütőteknőt, egy hordó káposztát.

Hogy azon óborokat, fölsőörsi termést, tudniaillik, és somlait, melyek osztál szerént az esztergári és fölsőörsi pincében Nemzetes Anyos Anna hitvestársomnak estek, Nemzetes Anyos János és Ignác sógor uraiméktul által vettetett, praesentibus recognoscáalom.^{59*}
*Nemkülönben egy akó szilvapálinkát. * Sig. Esztergár, die 4a Decembris 1782. Komáromy Sándor, manu propria*⁶⁰

II.

Anno 1782. die 17 Maji in possessione Esztergár néhai Nemzetes és Vitézlő Faiszi Anyos Ferenc hic immediatus successor⁶¹, úgymint János, Anna és Ignác gyermekei között következő mobiliákból való osztál lett meg

Az residentialis házban

1o. Az első szobában találtotott:	
vörös plüs szék numero	8
kanapé meggyszínű rásával ⁶² bevont és lószőrrel töltött, keményfából, 4 személre való	1
kisasztal törökmogyoró fával kirakott	1
ruhatartó fogas lágyfából	1
kis tükör	1
nagyobb kép	3
közép-szerű kép	11
kisebb kép	12
kis kereszt fekete füstéssel és aranyozott	1
szentóttvíz-tartó, Szent Veronika képe ⁶³ , tatai edényből ⁶⁴	1
2do. Az második szobában találtotott:	
székek zöld rázsával bevonyva, keményfából	6
kanapé zöld matériával bevont és lószőrrel két személre	1
kisasztal, kirakott	1
asztal, nagyobb, három darabból álló, lágyfából	1
török asztali szőnyeg ⁶⁵	1
puskatarató fogas keményfából	1
közép-szerű képek	11
kisebb kép	2
Szent Klára képe, övegben álló ⁶⁶	1
<ágy> keményfából egy személre való<k> nyoszolák	2
bőrládo	1
szentóttvíz-tartó kereszt, tatai edényből	1
ezüsből <két fe> osztogató kalány, próbás ⁶⁷	2
ezüst evőkalány, próbás	9
ezüst evőkalány, próbátlan	6
ezüst cavé kalány, próbás	5
” ” ” próbátlan	7
ezüst kés, próbás, pár, numero	2
” ” próbátlan, numeri	6
ezüst sőtartó, belül megaranyozott, próbás	2
ezüst sőtartó, nagyobb, egészlen megaranyozott	1
ezüst gyertyatartó, próbás	2
3o. Harmadik szobában találtotott:	
székek keményfából, karmazsin színű atlaccal ⁶⁸ *bevont*, és lószőrrel megtöltöttek, numero	12
kanapé, székekhez hasonló, 4 személre való	1
asztal lágyfából, 24 személre való	1

kisasztal keményfából	3
ostáblás kisasztal ⁶⁹ lágyfából	1
all (sic! ál-?) olmáriom, avét, diófával kirakott	1
pohárszék keményfából	1
képek, kisebbek	7
ürmös korsók, fejer üvegből	11
kávés kandli ⁷⁰	1
porcolan fincsa ⁷¹ , csokoládés	2
kávés fincsa, porcolán	3
confect tányér, holics edény	13
mosdókorsó, tatai edény	1
uborkácsésze, tatai edény	2
fekete nyelű kés, pór ⁷²	6
pincetok, öt palackkal	1
réz gyertyatartó	5
szál gyertyatartó, övegestül	2
4to Negyedik szobábo találtotott:	
fekete bőrszék	4
all [sic! ál-?] olmariom, avét, diófával kirakott	1
tornyos ágy	2
képek egy keresztel együtt	7
öveg szentóttvíz-tartó	1
asztal diófából	1
szőnyeg	1
5. Ötödik szobába találtottak:	
sárgo posztó székek	5
kanapé sárgo posztóval bevont, 4 emberre	1
ruhatartó fogas lágyfából	1
közép-szerű képek	13
Coridon ⁷³	2
törökmogyoró fából kis asztal	1
jeruzsálemi kereszt ⁷⁴	1
6. Hatodik szobábon találtotott:	
papiros képek	16
nyoszola keményfából	2
ruhatartó lágyfából	1
kisasztal keményfából	1
7. Hetedik szobábon találtotott	
faszék keményfából, hat	6
asztal lágyfából	1
nyoszola keményfából, ketei ⁷⁵	3
ruhatartó lágyfából	1
képek	17

III.

Anno 1783. die 24. Junij. Mobiliak Aestimatioja⁷⁶

12 vörös szék a forint 2, krajcár 30, tenne 30 forintot.

Detracta tertialitate manent⁷⁷ ----- ft 20.

Ugyan a vörös kanapé becsültetett 12.

Detracta tertialitate manent 8.

Négy fekete szék aesti...⁷⁸ 4 forint.

Detracta tertialitate 2 forint 40 krajcár.

Üveges olmarjom, a konyhában lévő cines olmarjommal aestima... 10 (?)

Detracta tertialitate 6 forint 40 krajcár.

Nagy asztal a forint 8, detracta tertialitate 5 forint 20 krajcár.

Zöld szobában lévő ebédlő asztal a 3 forint. Detracta tertialitate 2 forint.

Párnaszák 4 forint.

Olmarmjom 4 forint.

Egy stok⁷⁹ óra 16 forint 30 krajcár.

Nagy lámpás, ebben benne lévén Komárominénak⁸⁰ része 12 forint. Detracta tertialitate 8 forint.

Nagy kocsi 40 forint.

Summa facit 117 forint 10 krajcár.⁸¹ Ehhez Ignác úr fog fizetni 4 forint 22 krajcárt. Mivel a két summarész 243 forint és 4 krajcár, egy részre tehát tesz mindenestül a competentia⁸² 121 forint és 32 krajcárt.

IV.

Az Ányos család Batthyányiaktól 1642-ben
visszakapott okleveleinek jegyzéke

A fentiekben esett már szó arról, hogy a tizenöt éves háború következtében hogyan változtak meg a Magyar Királyság-beli település- és birtokviszonyok. Az Ányosok nem csupán birtokaikat, de azok igazoló, jogbiztosító iratait is elveszítették. Az eredetike, vagy a másolatok hitelesített példányára feltétlenül szükség volt, hogy a zálogban maradt, vagy egyéb módon eltulajdonított földjeik, ingatlanjaik visszakerüljenek saját használatukba. Ezért nem egyszer családon belül is harcot kellett folytatniuk. E törekvéseiknek, amelyeknek majd Ányos Ferenc révén a 18. század közepén érik be igazi gyümölcse, egyik első és igen sikeres próbálkozása azé az Fajszí Ányos Sándoré, aki Batthyány Ádámtól 1642. június 11-én visszaszerezte a családot illető okiratokat – két nappal azután, hogy felvették Batthyány familiárisainak jegyzékébe, amely szerint 1646. augusztus 24-én távozott, de az a megjegyzés áll a dátum mellett, hogy „házi szolgává lett”.⁸³ Az alább közreadandó jegyzék, illetve hivatkozott dokumentumok ma a Magyar Országos Levéltárban találhatóak, jelzetük: a Batthyány család levéltára, P 1313, Acta Antiquae, Ányosiana, 101. cs., 50–56. Szemléletesen mutatják, hogy 1312 és 1578 között hol és milyen események alakították az Ányos család gazdasági életét.

1. 1312. Ányos Lőrinc levele, költ a Pécsi Káptalanbul, Ozzoizza⁸⁴ névű jószágrul, mely vagyon Torna Vármegyében.
2. 1362. Költ a Veszprémi Káptalanbul, Persendalffi⁸⁵ jószág felől.
3. 1362. Ányos levele, költ a Veszprémi Káptalanbul, Egyházassamul jószág felől, mely vagyon Simeg Vármegyében.⁸⁶
4. 1362. Ányosok levele Vas névű major felől, költ a Veszprémi Káptalanbul.

5. 1369. Donációja Lajos királynak, melyet adott Ányos Gergelynek Jutas névű falurul, vagyon Veszprém vármegyében.⁸⁷
6. 1379. Ányos Bálint levele, költ az Veszprémi Káptalanbul, adósság felől.
7. 1379. Ányos Imre levele, Gara Miklós, Magyarország palatinusa adta⁸⁸, mintegy Regius Consensus⁸⁹ bizonyos jószággrul.
8. 1390. Jószág levele, Ányos familiát concernálja⁹⁰, de nehéz olvasni.
9. 1395. Ányos Gergely levele, Lovas és korvágorsi⁹¹ jószág felől, költ Fejérvárott a Káptalanbul.* Ányos István faiszi családi levéltárából kiadva: „A székesfehérvári ispotályos keresztetek conventje előtt Ányos Gergely mester és fia Péter egy részről, Kővágóörsi Mátyás más részről, bizonyos lovasi, faiszi és kővágóörsi (ma felsőörsi) birtokok érdemében egyezkednek 1395. jan. 4.”⁹²
10. 1399. Zsigmond király⁹³ levele, költ a Fejérvári barátok conventjébül, adatott Ányos Gergelynek faiszi jószággrul.
11. 1401. Ányos János levele, költ az Veszprémi Káptalanbul, szentafeldi⁹⁴ jószág felől.
12. 1401. Ányos Gergely levele Veszprémi Káptalanbul költ, hidegkuti jószággrul, mely vagyon Veszprém vármegyében.
13. 1406. Zsigmond király donációja, melyet adott Ányos Gergelynek, mely volt veszprémi porkoláb⁹⁵, a jószág Hidegkút⁹⁶ egyik, másik Esztergár Veszprém vármegyében.* Ányos István faiszi családi levéltárából kiadva: „Zsigmond király vámosi Ányos Gergely kértére Hidegkut, Esztergár és Örs (a mai Felsőörs) birtokokról nevezett kérelmező s utódai részére Budán, 1401. évi ápr. 4-én kibocsátott adománylevelét, az iktatás megtörténtéről szóló jelentéssel együtt átírja és megerősíti, 1406. márc. 31.” (Nagy, Paur, Ráth és Véghelyi, 1864–1873, I., 180–186. o.)
14. 1407. Ányos Gergely levele, költ a Veszprémi Káptalanbul, valami szántóföldek végett.
15. 1426. Ányos Gergely levele, költ a Fejérvári Káptalanbul, esztergári jószággrul.
16. 1435. Ányos Gergely levele egy házrul és földekrül, költ a Veszprémi Káptalanbul.
17. 1435. Ányos Gergely levele, faiszi jószággrul, költ a Veszprémi Káptalanbul.
18. 1441. Ányos Mihály levele, Borlát⁹⁷ névű malom felől, költ Fejérvárott, vagyon Veszprém vármegyében.
19. 1445. Ányos Mihály levele, költ az Fejérvári Conventbül polgárci⁹⁸ jószág végett.
20. 1450. Ányosokat illeti, egy szőlő adatott el tizenhat forénton, vagyon az csopaki hegyben, melyet kiválthatnak, ha akarnak.
21. 1451. Ányos Mihály levele Korlát⁹⁹ névű malom felől, költ a Fejérvári Conventbül, vagyon Veszprém vármegyében.
22. 1451. Ányos Mihály levele, költ az Fejérvári Conventbül, némőnémő jószág felől, nem olvashatni.
23. 1452. Ányos Mihály levele, az Fejérvári Káptalanbul költ, Mester¹⁰⁰ névű falurul, mely vagyon Vasvármegyében.
24. 1460. Budai Káptalanbul költ Ányos Gergely levele, mely az hidegkúti jószággrul való.
25. 1466. Ányos János levele Borbonaki¹⁰¹ jószág felől, Mátyás király adta.
26. 1476. Ányos Mihály levele vámosi¹⁰² jószág felől, költ a Veszprémi Káptalanbul.
27. 1503. Ányos Miklós levele, Veszprémi Káptalanbul költ, melyet hínak Evocatoriának.¹⁰³
28. 1507. Ányos Ferenc vallja az Veszprémi Káptalan előtt, hogy adott el egy rétet huszonöt forénton a dominikánus barátoknak.* Ányos István családi levéltárából kiadva: „A veszprémi káptalan előtt faiszi Ányos Ferenc és Péter bizonyos vámo-

- si rétvöket a veszprémi prédikátor barátoknak 25. magyar forintért eladják. 1507. febr. 18.” (*Nagy, Paur, Ráth és Véghelyi*, 1864–1873, I., 399., 400. o.)
29. 1507. Fejérvári Káptalanbul költ levél, melyben kötötte Ányos Péter sokrendbéli jószágát háromezer forintban Sárközi Pálnak, budai viceporkolábnak.
 30. 1507. Ányos Ferenc vetette zálagban faiszi jószágát simegi porkolábnak¹⁰⁴, Enirch Gáspárnak ötvenhat magyar forintban, Weszprémi Káptalan levele.
 31. 1511. Ányos Imre levele, melyet a magyarországi palatinus, Prini Imre mecsérszentgyörgyi¹⁰⁵ jószágrul adott, költ Budán.
 32. 1512. Sárközi Pál levele, melyben fateálja¹⁰⁶, hogy adott el bizonyos jószágot Ányos Ferencnek, költ az Weszprémi Káptalanbul, vagon az jószág ezen vármegyében.
 33. 1512. Ányos Ferenc levele, költ a Fejérvári Conventbül, Babócsa¹⁰⁷ névő jószágrul.
 34. 1519. Lajos király donatiója, melyet adott Ányos Péternek, ki acquisitor bonorum¹⁰⁸ volt, Fáiszrul, Hidegkutrul, Lepsénrül.
 35. 1526. Lajos király¹⁰⁹ levele, melyet adott akkor, midőn a törökök ellen fogadtatott hadat, Tokos Ferencnek, hogy jószágában lévő jobbágyi ne háborgathassák.
 36. 1544. Valami szőlőért tettenek le Ányos Boldizsárnak száz aranyat Ujvárott¹¹⁰ a porkolábok előtt, arrul való kis jegyzés.
 37. 1550. Nádasdi Tamás ország bírāja levele, mely Exhibitorum¹¹¹ levélnek hívatatik, adta azon Nádasdi.
 38. 1550. Ányos Mihály prókátorlevele, mely volt temesi porkoláb, adta ezen levelet Zsigmond császár néki.¹¹²
 39. 1578. Ányos Boldizsár levele Nagy Tilaj¹¹³ major felől.

Én, Faiszi Anios Sándor, vallom ez írásomnak rendiben, hogy vettem ki az Tekéntetes és Nagyságos Bottiáni Ádám Urtul etc. Az Anios familiát concernáló jószágleveleket, melyek idefől specifice magán-magán¹¹⁴ írva vannak, s vannak szám szerént negyvenegyen¹¹⁵ a levelek: ki mirül s hova való légyen. Assecuráalom azért a fölyül megnevezett Urat ezen írással, hogy jövendőben senki az Anios familiából, semmi, se maradékink, se Önagyágán, se pedig az Önagyága maradékin semmit semmi úttal ne praetendálhasson,¹¹⁶ vagy kereshessen. Melynek nagyobb erejére és bizonyására adtam ezen reverzálist¹¹⁷ kezem írásával és pöcsétemmel megerősétvén. Actum in Arce Rohonc, die undecima mensis Junij Anno Domini 1642.¹¹⁸

Fayssy Anios Sandor manu propria¹¹⁹

A fenti jegyzékben nem szereplő, ám teljes szövegükkel közölt Ányos-oklevelek található még a *Hazai Okmánytár* I–V. kötetében (*Nagy, Paur, Ráth és Véghelyi*, 1864–1873).

1. 1401. április 8., Buda. „Zsigmond király előtt (Iszka-) Szentgyörgyi Tamás és Bálint, lepsényi birtokuk felét 1600 arany forintért Ányos Gergely és Péternek eladják, mely alkalommal az összegből 1250 forint fizettetvén le, a hátralékban maradt 350 forintért az Ányosok esztergári birtokukat adják át.” (*Nagy, Paur, Ráth és Véghelyi*, 1864–1873, II. 165–167. o., Marczaltői levéltár, III. f. 5. cs. 210.)
2. 1426. október 29., Fehérvár. „A fehérvári káptalan bizonyítja, miszerint hozzá intézett királyi parancs folytán Ányos Mihályt és Imrét hét faiszi jobbágytelekbe beiktatta.” (*Nagy, Paur, Ráth és Véghelyi*, 1864–1873, III. 351–352. o., Ányos István családi levéltárából)
- 3–4. 1437. január 7., Buda. „Zsigmond király előtt Tamás rátóti¹²⁰ prépost megjelenvén, bizonyos faiszi részirtokok Ányos Mihály és Imre részére lett adományozásába beleegyeznek.” (*Nagy, Paur, Ráth és Véghelyi*, 1864–1873, II. 241–242. o., 373–

374. o., a fehérvári kereszteseknek 1438. évben kiadott eredeti átiratából, a fászi Ányos István családi levéltárából)
5. 1452. január 25., Buda. „Hunyadi János Magyarország kormányzója¹²¹ fászi Ányos Mihálynak hű szolgálataiért Szala megyei Kővágó-Örs, másképp Nagy-Örsön egy nemesi udvartelket adományoz.” (*Nagy, Paur, Ráth és Véghelyi*, 1864–1873, II. 314–315. o., Ányos István családi levéltárából)
 6. 1452. Veszprém. „A veszprémi káptalan előtt Batthyány András és Péter, bizonyos kővágóörsi (ma Felső-Örs) birtokukat 400 arany forintért Ányos Mihálynak és Györgynek eladják.” (*Nagy, Paur, Ráth és Véghelyi*, 1864–1873, V. 250–253. o. Békássy Károly családi levéltárából)
 7. 1456. szeptember 16. Buda. „V. László király¹²² megparancsolja Vincze Tamás, Ányos Mihály s a többi örsi nemeseknek, hogy csak a felső-örsi prépostnak járó tized után szedessék be a kilencedeiket.” (*Nagy, Paur, Ráth és Véghelyi*, II. 337–338. o., a győri káptalan levéltárából)
 8. 1458. július 9. Buda. „I. Mátyás király¹²³ Ferenc örsi prépost kértére meghagyja az örsi földesuraknak, hogy csak a tized kivétele után szedjék be a kilencedet.” (*Nagy, Paur, Ráth és Véghelyi*, 1864–1873, II. 343–345. o.)

V.

Tanúvallatás idősebb Ányos Ignác ügyében

A tanúvallatás Ányos Ignác (Székesfehérvár, 1733 – Kardosrét, Zirc, 1792), Ányos Ferenc öccse körül fog. A renitens testvér később is sok gondot okozott bátyjának, sőt még leszármazottainak is. Amikor 1743-ban Esterházy Ferenc a birtokot visszaengedte az Ányos György-örökösöknek, Ignác még kiskorú volt, így Ferenc lett a gyámja. Nagykorúvá érven azonnal követelni kezdte a jussát, 1760-ban pert is indított érte, de végül megegyeztek peren kívül, illetve elismerték a kölcsönös örökösödést. Ferenc halála után azonban az örökösöket hívta perbe, s 1783-ban a királyi tábla ítélete szerint megillette őt a birtok fele. Az év végén végbe is ment az osztozkodás. Az ellenségeskedés azonban még eltartott egy ideig (*Irányi*, 2000, 25–36. o.). A jelen tanúvallomás egy nagyobb per része. A szakirodalom már többször idézett belőle, teljes szövege mind idősebb Ignác és bátyja személyes viszonyáról, mind pedig az esztergári újrakezdettség körülményeiről szemléltetően tudósít. Jól érzékelteti azt a folyamatot, ahogy egy szinte teljesen tönkrement középnemesi család hatalmas erőfeszítéssel a semmiből közel negyedszázad alatt tudta megteremteni a rangjának megfelelő, kényelmes lakhatási körülményeket, illetve beszerezni azt az életviteli és kulturális tárgyi környezetet, amely révén már reprezentálni tudta társadalmi helyzetét. A dokumentum jelzete: Magyar Országos Levéltár, P 6, az Ányos család levéltára, 3. cs. 1776.

Primus testis providus Andreas Fejér Caupo Kis Esztergáriensis Romano Catholicus, annorum circiter 37 juratus examinatus fassus est ad Imum nihil, hanem ad 2dum 3tium.¹²⁴ A fatens Gyarmaton¹²⁵ született, de már huszonkét esztendőktől fogva mindenkor Kis Esztergáron lakik, és miolta az atyja megholt, azótától fogva maga adminisztrálja¹²⁶ a kisesztergári csárdát, valóban jól ismérte Ányos Ignác uramat, inquiri curans¹²⁷ uramnak egytestvér öccsét, és hogy már iskoláiban való tanulását tovább követni nem akarta, ide Esztergárra jött, és itt titulált¹²⁸ Ányos Ferenc uram gazdaságra akarta alkalmaztatni, de a fatens, amint jól emlékezik, igen kevés reménység volt felőle, mert csak korhelkodott, ide s tová tekergett, és a fatens édesapjánál is a csárdában gyakorta megfordult, és ottan mindenkor bort kérvén, mely kérésére adtak is neki, de az árát (mivelhogy öccse lévén titulált Ányos Ferenc uramnak) tőle nem merészelték kérni, és arra is

jól emlékezik a fatens, hogy egy korban (midőn Nemzetes Ányos Ignác uram a béresekkel rováásra¹²⁹ ivott a följobb emléttet kisesztergári csárdában) még meg is szidta följobb titulált Ányos Ferenc uramnak hitves társa¹³⁰ a Ferencnek édesatyját¹³¹, hogy mér ad az ő rovására, hiszen itthon is elegendő italja vagyon, de ott csak korhelységéből iszik. És hogy pedig valaha egytestvér bátyjának disznait, vagy malacait őrzötte volna Nemzetes Ányos Ignác uram, a fatens arra se nem emlékezik, se soha sem is tapasztalta, hanem azt tudja, hogy néhánykor az malacoknak és sörtvéseknek megtekéntésére kifordult Kisesztergárra, és onnand tudja a fatens, mivel az ő édesatyja étette s tartotta a malacokat; és hogy béresképpen szolgált, vagy hogy az béresekkel evett volna, a fatens arra sem emlékezik, noha azon időben az emléttet Ányos Ignác urammal csaknem egy idejű legény lévén, a háznál gyakorta megfordult, soha sem nem tapasztalta, se pedig vagy magától, vagy valamelyik háznál lévő cselédétől panaszképpen nem hallotta.

Secundus testis providus Mathias Miller Romano Catholicus, annorum 68 in possessione Esztergár Inclyto Comitatu Wieszprimsi ingremiato adjacenti degens juratus examinatus fassus est ad 1mum.¹³² A fatens 1748dik esztendőben született Szent Iván nap¹³³ táján, jött Esztergárra lakni, és ő volt legelső szállója e deutralis¹³⁴ esztergári falunak, azon okból jól tudja, hogy titulált Ányos Ferenc uram oly szegény állapattal volt, hogy az nyakában megálló ruhácskáján kívül egyebe nem lévén egy bográcsánál, és az volt mind főzödénye, mind tála és tányérja, ha mit kaphatott, abban megfőzte, és csak egy hosszú szűrben s telekes bocskorban¹³⁵ járt, mint másféle szegén legény. Hogy pedig a pásztorjai a disznók mellől elszöktek, jó ideig csak maga inquirei curans Ányos Ferenc uram őrizte, a fatens jól emlékezik, merthogy sokszor titulált Ányos Ferenc uram Pestre lemenvén, a fatenst állította helyében, és úgy maga is két hétig őrzötte. Azon időben a deutralis esztergári pusztának jövedelme igen csekély volt, mert ha egy esztendő által 30 forintot az egész pusztából bévehetett, tehát fogadj-Isten volt¹³⁶, mert mindenfelől elíg¹³⁷ erdő lévén, a fa nem volt kapós. A pusztát ily karban, mint mast vagyon, ekképpen állította, hogy az irtogatástól¹³⁸ véres verőtékkel való munkáját s fárodságát nem sajnálta, hanem egyre dolgozott, s irtott, úgyannyira, hogy az kezeit látszóképpen¹³⁹ föltörte a kapa- és fejszenyél. Ez így törtévé, egy házat csinált magának, és úgy annakutána emberekkel szállította¹⁴⁰ meg lassanként a fönt irt pusztát. De hogy ad 2dum¹⁴¹ Nemzetes Ányos Ignác uram a disznait urabátyjának titulált Ányos Ferenc uramnak őrzötte volna valaha, csak egy fertályóráig is, arra a fatens se nem emlékezik, se azt nem tapasztalta. Úgy nem különben arra sem emlékezik a fatens, hogy valaha az béresekkel tartotta volna élelmét¹⁴², hanem amije volt titulált Ányos Ferenc uramnak, ő is azt ette, és hogy tanulást eltekergette, s tovább követni nem akarta. Úgy ad 3tium annakutána följobb titulált Ányos Ferenc uram egytestvér öccsét, Ignácot gazdaságra kívánta alkalmaztatni, és hogy jobb kedve lenne a gazdasághoz, egy pár malacot és egy hold borsó vetést ajándékozott néki, de ezzel sem csinálhatott semmi jó indulatot is a gazdaságra, mert a malacokat és a följobb irt vetést (midőn virágzott) a korcsmárosnak eladta, és az árát megitta, a fatens nyilván tudja, mert a vetést és a malacokat testi szemével is látta, hogy pedig eladta légyen, azt onned tudja, mivel ugyanazon korcsmáros dicsekedésképpen a fatensnek (midőn a korcsmán mulatozott) beszéllette.

Super qua per me praevio modo praectae inquisitionis serie praesentes jurium praetitulati Domini Inquirei curantis futuram uberioem ad cautelam deservituras sigillo et syngrapha propriis communitas extra dedi litteras testimoniales signatum Esztergár die 14a Aprilis 1776.

Franciscus Kovács
Inclytae Regiae Judicariae
Juratus Notarius¹⁴³
Anno 1777.

Anno 1777. die 20a Aprilis, testes praeinserti, coram me statuti authenticati sunt modalitate subinserta.

1mus testis Andreas Fejér, confirmat ex toto collateralem suam fassionem.

2dus testis Mathias Miller, aequae confirmat fassionem suam.

Signatum Pestini, die et anno praenotatis.

Magister Emericus Beöthy
Presentiae Regiae Notarius¹⁴⁴

VI.

Ányos Antal levele Séllyei Nagy Ignác székesfehérvári püspökhöz

A levélíró Ányos Antalt, Károly fiát, idősebb Ignác unokáját 1794-ben nevezték ki regesztrátornak Veszprém vármegye levéltárába. Ezt a levelét Ányos Pál Veszprémben bekövetkezett halála után egy hónappal írta Séllyei Nagy Ignác (Székesfehérvár, 1733 – Pest, 1789) székesfehérvári püspökhöz, aki, mint a Budára költözött egyetem első kancellárja, már megismerhette Ányos Pált, majd látván fehérvári tanári működését és költői tehetségét, megbízta őt egy katolikus gyülekezeti énekeskönyv megszerkesztésével. A kötet a költő-szerkesztő halála után jelent meg, neve nélkül.¹⁴⁵ Pálóczi Horváth Ádám Ányos Pál veszprémi halálos ágyánál szerzett tapasztalatai szerint a súlyos kínok közt szenvedő beteg sem rokonaitól, sem egyházi előljárójától nem tudott elbúcsúzni, mert a költő-baráton kívül senki sem látogatta meg (*Jankovics*, 2011, 241–253. o.). A levél lelőhelye: Székesfehérvár, Püspöki Levéltár, Séllyei Nagy Ignác püspök iratai.

Méltóságos Püspök, Kegyelmes Uram!

Fölséges Kamara által rendeltetvén Vásárhelyi¹⁴⁶ Hegyen két helyen lévő Uraság szölejének cum omni immunitatione¹⁴⁷ leendő eladása, most folyó holnapnak 18dik napja idézetett tartandó Licitatióra. Az egyik Szeremlei szőlőnek¹⁴⁸ nevezetik, abban nagy présház és nagy pince vagyon, a másik éppen szomszédságomban helyeztetik, és ebben semmi épület nincsen. Ezen szomszédságomban lévő szőlőnek megvételére nagy kedvem volna, várhatván jövődébéli szép hasznomat. Nagyságára ugyan nem hasonló a szeremlei szőlőhöz, mert az nagy plágát¹⁴⁹ foglal magában, de termésének kvalitására nízve nem alább való, és némely esztendőben a mustját az Hajdani Uraság is jobbnak tartotta. Jelenttem volna magamat az itt való Tekéntetes Káptalannál, de mivel bizonyosan tudom, hogy ollyas fundationalis¹⁵⁰ pénz mostanság nincsen elocálandó¹⁵¹, folyamodom Excellentiához, alázatosan könyörögvén, ezer tallérokkal, melyeket azon szőlő megér, kegyesen succurálni¹⁵² méltóztassék, securitásul¹⁵³ lészen Excellenciádnak ezen szőlő és egyéb javaim, én négy vagy öt esztendő alatt, az Úr Istennek áldása után, annak terméséből nagyobb részben azon capitalisnak deputatióját remélhetem. Főképpen ha Excellentiád per partes¹⁵⁴ kegyesen fölvenni méltóztatik, és ha első esztendőben annak fizetendő interessétül Excellentiád kegyessége által fölszabadítatom. Úgy tartom, most mindjárt a pénznek letétele nem fog kívántatni, ha Excellentiád írásbéli affidatióját¹⁵⁵ azok előtt, aholy szükséges, megmutathatom, szüret után is föl fogják venni. Könyörgök ahhoz képest Excellentiádnak, ezen jövődébéli hasznomra szolgáló alázatos kérésemet teljesíteni méltóztassék Excellentiád, és ezen esztendőben szükségessé Excellentiádnak új somlyai must, Excellentiád parancsolatjától várok, mely ebbéli alázatos

instantiám végett ha személyem szerént való udvarlásomat Excellentiád kívánja, azonnal udvarlok. Várván ohajtva Excellentiád kegyes resolutióját, szentelt kezeinek csókolásával tapasztalt kegyességében ajánlott örökös veneratióval maradok

Excellentiádnak

alázatos szolgája
Ányos Antal

Veszprimii 5a 8bris 1784.

VII.

Krajnik László viselt dolgai

Krajnik Lászlónak valószínűleg akaratlanul is igen jelentős, ám negatív szerep jutott Ányos Pál hírnevének alakulásában. Pedig Ányos a legközelebbi, mondhatni bizalmas barátai között tartotta számon a fiatal katonatisztet. Mind hozzá írt verse, mind pedig neki címzett levele nyíltan burkolt erotikus utalásokat tartalmaz, s főleg az utóbbi – a szöveg teljes félreértése miatt: igaztalanul – váltotta ki Kazinczy Ferenc felháborodását. Krajnik László testvére, József, abaúji táblabíró volt Kazinczy hűgának, Klárának férje. Így a széphalmi költő-fejedelem személyesen ismerte őt, sőt az Ányos-kézirathoz is a fivérek nyomán jutott. Ányos levelének pajtáskodó-évődő hangja miatt – amellyel pesti barátját a Nyitrából oda látogató fiatal lányok kalauzolására kéri fel – Kazinczy nehezelt, úgy tűnik, mind a szerzőre, mind a címzettre. „Ányósnak levelét, ha pap nem volt volna is, nem kellene s nem lehetne kiadni. Gaz erkölcstelenség van benne. Egy mátká, egy becsületes, tiszteletes ház gyermeke Pestre méne, s ez a paulinocska oktatást ad a vad szerelmekhez szokott katonának, mint szédítse el a leányt. Ha a levél kezembe akad, magadnak, s általad mindazoknak, akik bírni akarják, általadom, de ne engedjük azt sajtó alá jutni” – írta a levél kiadásának lehetőségéről érdeklődő Toldy (akkor még Schedel) Ferencnek. Már a levelet először közlő Császár Elemér is észrevette, hogy Ányos nem elcsábíthatni, hanem barátja által szóragoztatni akarta a felvidéki úrilányokat, a nagyváros látványosságait, életformájának másságát akarta bemutatni. Az alábbi dokumentumokkal Krajnik hadnagy jelleméről, önbíráskodásra hajlamos természetéről, a jogkövetést figyelmen kívül hagyó, túlzó nemesi öntudatáról szerezhetünk az Ányos-jellemzést kiegészítő adalékokat (*Jankovics és Schiller*, 2008, 126., 157., 220., 235–237. o.). Ha érthető is bosszankodása afőlött, hogy Bárczay András majorságot telepített Krajnikék udvara tövébe, az eljárása nehezen helyeselhető. Bár lehet, hogy az újnemest lenéző régi nemes elleni lázadása is fellelhető akciója „szerző okai” közt, ugyanis nagyjából a Krajnik család nemesítése idején írta Apor Péter (1903, I. 51. o.) *Onographia* című „névtani dolgozatában”:

Megint kik idegen nyelven hívattatnak,
Idegen tisztségről s névvel mondattatnak,
Külső országból kezdete azoknak
Vagyon, nem fiai igaz magyaroknak.

Ilyen Boér, Geréb, Ficsor, Henter, Jani,
Dobra, Maurer, Trauzner, Szeleccki, Jabroccki,
Fridrik, Pelnitz, Lentulus, Krajnik és Dusárdi,
Szántalan sok lits, fits, iczki, ficzki, loczki.

A dokumentumok lelőhelye: Magyar Országos Levéltár, P 535, a Patai család levéltára, 22. cs., XVIII. fasc. 21. nr. 29., illetve az Inquisitio super defectione sepimentis Curiae Andrae Bácsai per Ladislaus Krajnyik címzésű vallatás ugyanott, nr. 29.

Az Abaúj vármegyei bíróság nevében 1776. augusztus 13-án Göncruszkaán keltezett levelében az alábbiakról értesítette göncruszkai rezidenciáján¹⁵⁶ Máriássy Máriát, idősebb Krajnyik Sándor özvegyét Alth János és Péchy Antal szolgabíró és esküdt:

„[...] Tekéntetes Nagy jó Asszonyunk! Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Bárczay Bárczay András úr, ezen Tekéntetes Nagyságos Abaújvármegye generalis exmissiójának¹⁵⁷ ereje mellett általunk a Nagyasszonyt törvényesen admoneáltatja¹⁵⁸ az iránt: Hogy tudniillik, a közelebb elmúlt 1775dik esztendőben febrárus havának 11. napja táján a Nagyasszonynak osztatlan¹⁵⁹ fia, Tekintetes Hadnagy Krajnik László úr, maga mellé vett feles és fegyveres emberekkel a titulált Admoneri curáns¹⁶⁰ úrnak Gönc-Ruszkai helységben lévő udvarháza előtt, napkelet felé fekvő s békerített kertjének felső oldalán lévő sövényét erőszakkal s maga hatalmával levágattatván, azon törvénytelen cselekedetnek a Nagyasszony inhaereál-é¹⁶¹, vagy sem? És a mind a kerítésben, mind a kert haszonvevéseiben okozott kárát megtéríteni kívánja-é? Magát meghatározni¹⁶², és iránta válaszolni ne terhelte. Ha a Nagyasszony azon kárnak megtérítésétől idegen léssen, melynek remésége alatt esztendei vidualis prorogatiójának terminusa¹⁶³ alatt a titulált admoneri curáns úr ez ideig várakozott, azon kárnak orvoslását és törvényes revindicációját¹⁶⁴ minden accessoriumokkal¹⁶⁵ együtt magának reserválja¹⁶⁶ és az atyafiságos jó szomszédságnak megsértődésének okát titulált Hadnagy urammal együtt a Nagyasszonynak is fogja tulajdonítani. Mely iránt válaszát elvárván maradunk, Göncruszka 13ia augusti 1776. A Tekintetes Nagyasszonynak hivatalbéli igaz szolgálai.”

A tekintetes bíróság Felsőmérán 1775. július 5-én meg is tartotta a kerítésszaggató hadnagy ügyében a tanúkihallgatást. A hét tanú vallomásából csupán azokat a részleteket közöljük, amelyek egymástól eltérnek, illetve, még ismeretlen részleteket közölve egymást kiegészítik, s amennyit a nedvességtől megrongált papír elolvasni enged... Kezdjük a kihallgatást in medias res, amikor a tanúnak felteszik a kérdést, hogy:

De eo utrum?¹⁶⁷

[1mo.] „...a Tanú, hogy Tekéntetes Nemzetes és Vitézlő Bárczay Bárczay András úr legközelebb múlt 1774dik esztendőnek május [...] holnapok napjaiban ezen Tekintetes Nemes Abaúj vármegyében Göncruszka nevezetű helységben lévő residentionalis Curiaja [egy] részit bekerítettvén, abban egész tavaly nyáron az titulált [úr] majorságbeli borjait legeltette, és akképpen békességesen használta minden ellenkezés nélkül, mégis, mindazonáltal

[2do.] Folyó 1775dik esztendőben febrárus havának 11. napja [tájban Tekinte]tes Nemes Nagyságos Gróf s Generális Pálffy János ő[nagysága] Regementjében lévő Hadnagy Krajnik László uram hatalmasan [...] menvén egynehány emberekkel, és jelesül nemesekkel-é vagy parasztokkal; nevezetesen vallja meg, az északi oldalát azon kúriabeli kerítésnek levágatta és semmivé tetette, mely hatalmaskodást minémű készületekkel vitte véghez, circumstantialiter¹⁶⁸ vallja meg. Mely által

3tio. Hány forintig való kárt okozott titulált Bárczay András úrnak, azt is [...] hiti alatt vallja meg.”¹⁶⁹

Az első tanú, Máriássy Mária asszony, néhai idősebb Krajnik Sándor özvegyének göncruszkai szolgálója, a körülbelül 36 éves Iván Ferenc elmondja: bizonyosan tudja, hogy Bárczay András a mondott (1774) időben göncruszkai kúriája napkeleti részét bekerítettte, ott tartotta majorságbeli borjait és néha lovait is elengedve szabadon ott legeltette, hogy mások állatai azokban kárt ne tegyenek, a területet lakat alatt tartotta. Midőn e tanú idősebb

Krajnik Sándor úr több emberével folyó év februáriusában, „vagyis farsang utólja felé úr dolgán¹⁷⁰ lett volna, [...] ugyan titulált úrnak édes fia, tekintetes Pálfianum Regiment Hadnagy Krajnik László uram parancsolta e tanúnak és több társainak, nevezetesen a gazdának, Gyurkának, nemkülönben három béresnek, úgymint Fekete Istvánnak, Brnicza Jánosnak és Majoros Mihálynak, ismét Urbán János jobbágnak és egy legénynek, aki ekkor egy kis ideig kocsisa volt titulált Krajnik Uraknak, hogy utána mennének fejszékkel. Ezen parancsolat szerint kimentek Hadnagy Krajnik László urammal titulált Bárczay András úr felül megírt residentionaria beli részének kerítéséhez, melynek vágását parancsolta [meg] Krajnik László uram, de közülünk egyik sem fogott hozzá, valameddig maga belé nem vágott; ez meglévn, az napk[eletre nyí]ló kapucskánál elkezdvén a sövénynek vágását, az ész[aki ső]vénnel együtt levágatta egészen a napnyugoti szegelet[...]ra, hogy annak többé hasznát nem lehetett venni, mivel [...] lévő hasogatott karókat nem a föld színén, hanem [...] két lábnnyira vágatta le, azt azonnal ki is düttette és han[...] maga is, titulált Krajnik László uram, segített. Ad [3tium ke]veset ért az ilyen becsnek állapotjához, még is mindazon [...] di] alatt így gondolja, hogy a levágott sövény, minthogy [...]rül vala hozzá való karó és vessző, megérhetett harminc[...] pedig amiat hasznát nem veheti a kertnek az titulált [...] lega]lább húsz-harminc forintig való kárt vallott, mivel csak [...] vagy káposztával beültették volna is, könnyen kivethette [volna] inquiráltató úr azon pénzt.

A második tanú, Urbán János, az említett Asszony 26 év körüli göncruszkai jobbágnak vallomása az 1–2. kérdésre megegyezik az első tanúéval. Vallomásának vége tartalmaz új momentumokat: a hatalmaskodás idején otthon tartózkodott ifjabb Krajnik Sándor és József is, ezt korábban saját szemével látta. Az azóta elhunyt idősebb Krajnik Sándor pedig akkor fekvő beteg volt. A harmadik, a kárt illető kérdésre ezt válaszolta: hitére vallja, hogy a titulált Krajnik urak a „kérdésben feltett sövénynek levágásával legalább hatvan-hetven forint ára kárt okoztak sokszor titulált inquiráltató úrnak”.

A harmadik kikérdezett, Tóth Tamás göncruszkai lakos körülbelül 24 éves felesége, Jamniczky Erzsébet vallotta, hogy ő a szóbanforgó kert szomszédságában lakván, közelről szemlélte a fejleményeket. Báróczy András a fentebbiek szerint valóban bekerítette az állatai számára a kert jelzett részét, de „abban senki legkisebb ellenkezést nem tévén”, szabadon használta és bírta, mindaddig, amíg újra „nyári hasznát lehet venni”. Farsang vége felé saját szemével látta, hogy Krajnik László hét emberrel fejszékkel kijött, köztük a József nevű kocssal. Nem kezdték el addig a sövény dülését, amíg a hadnagy belé nem vágott. S mikor a többiek is nekiestek, „közben titulált Krajnik László úr, az hatalmaskodó ember [...] fel-alá sétált, és a levágott sövényt düttögette s taposta, gyakran tekingetvén az magok kertje felé, mely legközelebb levő szomszédságában vagyon azon levágott sövénynek, egyszer éppen a kert sövényéhez ment, és ott egy kis korig nevetve beszélgetett, de kivel, nem tudja, hanem gondolja, hogy a testvérek közül egyikkel, mivel tudja bizonyosan, hogy akkor mind a [...] odahaza voltak, az öreg úr pedig már akkor fekvő beteg volt. Közel levén ezen hatalmaskodáshoz a tanú, jól hallotta, [...] Krajnik László úr azon hatalmaskodás alatt formalibus mond [...]: Jöjjön a Bárczay András tisztartója, meg mutatom, ki [...]vényt.”

A kár nagyságát faggató harmadik kérdésre e tanú is azt feleli, hogy nem ért a kárbecsléshez. Ezért nem is találgatja az összeget.

A negyedik tanú is nő, Csomó János harminc körüli felesége, Lesószky Erzsébet. Az első kérdésre adott felelete megegyezik a korábban idézett tanúkéval. A sövényvágás körülményeiről azt vallja, hogy a cselekményt „titulált ifjabb Krajnik Sándor úr az udvar kapujánál állván nézte, Krajnik József úr pedig az cselédháznak ablakján szemlélte. Ezt onnat tudja, hogy éppen akkor történt e tanúnak menetele titulált Krajnik urak udvarába.” A előidézett kár megbecslésére ő sem vállalkozik.

A ötödik tanú, a 46 év körüli Tóth Tamás, ugyancsak göncruszkai lakos, a harmadik tanú férje. Vallomása egyezik a korábbiakkal, azzal a különbséggel, hogy a hatalmaskodásban

részt vevőket nem tudja megnevezni, csak annyit tud, hogy heten voltak, Krajnik László vezénylete alatt. Mikor Krajnikék a sövény levágásához kijöttek, közel lévén, jól hallotta, noha nagyothall, hogy Krajnik László a sövény vágatását megparancsolta, de azok addig nem akartak hozzáfogni, míg ő először belé nem vágott. A kárösszeget illetően megjegyzi, hogy jó lelkiismerete szerint állítja: azt mind a sövényben esett kártételt miatt, mint pedig azért, mert „a kertnek pusztán kellett maradni, legalább hatvan-hetven forintra” becsüli.

A hatodik tanú Bárczay András 40 év körüli szolgája, Kiss István. Öt éve lakos Göncrusz-kán, a kerti állapotokat és fejleményeket ugyanúgy adja elő, mint társai. Ő is úgy értesült, hogy senki sem ellenezte korábban a kerítést és a majori jellegű állattartást. Ő is szemével látta, amint Krajnik László a megnevezett emberekkel kiment és „vágatta és düjtögette a sövényt, maga is düjtögetni segített Krajnik László uram és rajta taposott a sövényen, hogy mindazonáltal ezen hatalmaskodásnak nagyobb ereje legyen. Látta szemeivel e tanú, hogy puskákkal négy személy készen állott az titulált Krajnik urak szomszéd kertjében, az bodnár-házhoz vonván magokat, egyik közülök volt reguláris katona, aki Hadnagy Krajnik László urammal Kassárul lejött, másik Tekéntetes Máriássy Mária, Krajnikné Asszonyom igás kocsisa, Szemcsák Is[tván] nevezetű, harmadik Szentmiklósy Károly uram koc[is]a, kit meg]nevezni nem tud, az negyedike pedig reá nem [emlékezik]. Ezek mindaddig ott állottak, méglen a sövénynek [...] tartott. Hanem annak vége lévén kik-ki puskájához [...] méglen a kerten által nem mentek szokás szerint [puskájokat] kezekhez vették, hanem a kertből kimenvén néme[lyek] ruhájok alá dugták, némelyek pedig magokhoz szo[rították, hogy] mások észre ne vegyék, azt is jól látta, hogy azalatt [míg a] hatalmaskodás tartott, ifjabb Krajnik Sándor úr tö[...] kapuban az udvar előtt állott, és végezetével a sövény[...] bement. Mivel ezen hatalmaskodásnak idején t[itulált inq]uiráltató úrnak sem tisztartója, sem más ollyas em[bere oda]haza nem vala, maga a tanú ment titulált Krajnik urakhoz az elkövetett hatalmasság ellen, amint tudott, protestálni, de erre, mint az titulált Nagyszony, úgy Sándor, László és József urak azt felelték, hogy úton-útfélen és a korcsmán is protestálni szabad legyen. Az öreg úr pedig már ekkor nehéz betegen feküdt.” A gazdasághoz keveset értve, ő sem tudja a kártételt felbecsülni.

A hetedik tanú, Szombaty Mária, körülbelül 26 éves, P[...] Sámuel felesége. Az első kérdésre azonosak a válaszai, mint tanú-társaiéi. A kertelést egy földesúr sem ellenezte, a titulált inquiráltató a területet „békességesen és háborgatás nélkül” bírta. A sövényt úgy vágatták ki, hogy annak már semmi hasznát nem lehet venni. „Hogy pedig ezen hatalmasságot annál bátrabban véghez vihessék, négy legény, ki vala puskákkal rendelve ezen deutralis¹⁷¹ kertnek szomszédságában lévő Krajnik urak kertjében lévő budnár-házhoz, akiket látva ugyan tanú az kivágás alatt, de nem tudta, mi végre állottak [ott] mindaddig, valameddig vége lévén ezen hatalmaskodásnak, mind a négyen elejekben lerakott puskájokat a földről [fel]vették, akkor iszonyodott el a tanú, gondolván magában, ha valaki ellenzette volna az sövénynek vágását, [ha]lál nélkül meg nem esett volna, de azok köz[ül senkit nem] tud nevezni, reájok sem ismérhetett távolyra [...] kársás (?) szemlélvén őket, hanem azt látta, hogy [...]kerten keresztül mentek szokás szerint ket [...] puskákat, de amidőn keresztül mentek volna, a [Kraj]nik urak udvarában eldugták fegyvereket úgy, [hogy észre] ne vegyék.” A harmadik kérdésre nem tud felelni.

Nostrarum vigore et testimonio Literarum Inq[uisito]rum mediante. Signatum Felső-Mera die 6ta Mensis [...]

Inclytæ Comitatus Abaujvariensis [S. Judlium]
Johannes Alth

Ejusdem Inclytæ Comitatus adjunctus Jurassor
Joannes Fülep

VIII. Epilógus

Ányos Pál pálos szerzetes és költő hírnevének, művei befogadástörténetének alakulására talán egy száz évvel később élt Ányos Pál, valószínűleg ifjabb Ignác fia, zirci lakos is rányomta bélyegét. A levéltárosoknál mindenképpen, mert bár ezen újabb Ányos Pál levelének dátuma feltűnő helyen, a levél fejrészeiben, legelső sorként olvasható: „Zirc, 1868. martius 4-én”, a kései levéltárrendezők a kronológiával mit sem törődve, az előző század utolsó harmadára osztották be az itt közlendő levelet, s valószínűleg tartalmi és formai okok, és az irodalmi hagyományból vagy hallomásból ismert Ányos-életrajz, vagy a felsőelefánti kolostorból szervezett titkos levelezésének elterjedt híre motiválhatta őket a levél raktári elhelyezésében. Vagy talán azt hitték, nem ismervén Ányos kézírását, hogy a 12 éves költő álcázásból, a kortársak megtévesztéséből, netán játékból datálta egy évszázaddal a jövőbe szerelmeslevelét? Az viszont aligha tagadható, hogy az unokaöcs erősen rájátszott a nagybácsival való névazonosságra.

(A levél a benne említett hólé hatására keletkezett tényleges vízfoltok miatt néhol ma már olvashatatlan szövegének lelőhelye: Magyar Országos levéltár, R 309, 27. cs. 338.)

Zirc, 1868. martius 4-én

Most már hát komolyan
Asszonyok legszebbike!

Én szerencsétlen, én megbukott s megsemmisült utolsó postás! – A küldött levelet Akára¹⁷² szerencsésen el utolsó postáztam,¹⁷³ de Imreh [...] úrhölgy akkor már onnét elutazott [...] miért is János főtisztelendő úr ta[ná]csára azt Zircre visszavinni s ismét Veszprémbe expediálni¹⁷⁴ akartam, mely akarat hogy [te]tté nem valósult, h[át nem] volt más, mint az, hogy paraszt kocsimba a bádóg pixis,¹⁷⁵ melyhez e levél [az] iratok közé betéve volt, [...] ott isten segítségével 3as [pecséttel] hóval beburkoltan az elolvadásig pihent, mely szerény idylli helyzetéből a pixis egy dudari¹⁷⁶ asszony által az ottani jegyzőhöz – onnét pedig Kosos Miklós szolgabíráshoz hozott, de 3as pecsét az asszonnyal a levélben pénzt gyaníttatván, az bíz azt szerencsésen fölbontotta – legnagyobb utólagos bocsánatkérésével.

Ebből eléggé kilátni méltóztatik, hogy én ezen egész dologban olyan ártatlan egy birka, vagy akarám mondani, bárány vagyok, amilyen csak egy húsvéti lehet.

Gondolkodtam – e veszélyes ügyben egy egész 24 órán keresztül, az éjszakát is beleértve –, de okosabb határozatra vetemedni nem mertem, érezvén magamban az igaz nem mondás iránt szörnyű nagy féltékenységet, s nem tetsző visszaborzadást. Azért hát csak, mint mindig, úgy most is az igazmondás legigyenesebb mestersége mellett megmaradtam, pedig egy kis elegáns füllentéssel rövidebben s <tán> az engem nem ismerők előtt tán hitlere méltóbban járhattam volna el.

Tehát mindezekből azon üdvösséges tanúságra jöttem, hogy nekem, mint a figyelés

dolgaiban már egy kissé rokkant vitéznek, nem tanácsos mindig magammal olyan kis gömbölyű szűk <pix> bádog-pixist hivatalos irattartónak szellős oldalú paraszt kocsimban hordani, hanem ahelyett jó komót bőséges pakktáskát használni.¹⁷⁷

Asszonyok legszebbikének

hűséges és megbízható szolgája: Ányos Pál
akai utolsó postás

Egyébiránt – ha jobbnak látná – az <itt> ide csatolt leveleket égesse el.

Jó hitelem és renumémnek¹⁷⁸ a bájoló szíves anyatermészet harmatgyöngy táplálta gazdag színpompájú ékes virányait a szép kis Ilka kisasszony parányi piskóta lábai elé kérem kegyeskedjék szép sorban egymás mellé lerakni, s láng szeme mélabús ernyői alul egy vagy két résztvevő könnyűt – akarám mondani, vigasztnyújtó mosolyt, részemre – kierőszakolni.

I.

E száj, mely megszóllal,
E szív! – mely rásugall,
E lélek! – mely gondol,
S Ilka, neked hódol.

Szép, bájos Ilka!
Szívem<nek> hú vágya.
Te vagy éltemnek
Ékes koronája.

Jegyzetek

¹ Dolgozatunkhoz köszönettel vett segítséget nyújtott Galavics Géza, Pintér Márta Zsuzsanna, Szentmártoni Szabó Géza és Szörényi László.

² *Magyar Hírmondó*, 1791, 234. o.

³ elismerjük

⁴ ónedények elosztása

⁵ önlemez

⁶ vízfóraló

⁷ asztalkendő, szalvéta

⁸ asztalterítő, abrosz

⁹ külön

¹⁰ damaszt

¹¹ azaz

¹² lat, lot, loto, Loth, országreszenként és időnként változó, legkisebb súlyegység, ekkor 1,40–1,95 dkg között, itt valószínűleg a pozsonyi lattel mérték, amely 1,74 dkg volt

¹³ megmértett

¹⁴ egy forintot (számolnak)

¹⁵ négy forinttól

¹⁶ rokoni

¹⁷ Náni, Anna

¹⁸ ágy, pamlag

¹⁹ intarziás

²⁰ tormos vagy toromos nyoszola, vendégágy, amelyen az ágynemű magasra van rakva

²¹ ön-bevonatú szekrény

²² 10 forintba beszámítva

²³ viseltes, megkopott

²⁴ éléskamrában

²⁵ fiókokra osztott láda, amelyben főleg négyszögletes borosüvegeket szállítottak

²⁶ kívánságára, kiegészítésére

²⁷ hasonlóan, ugyancsak

²⁸ Holicsban gyártott majolika édességes, gyümölcsös tányérokat

²⁹ matrac

³⁰ közös akaratból

³¹ halovány sárga

³² rövid, behajlott szarvú szarvasmarha

³³ egy harmadfű (hároméves) herélt bikaborjú

³⁴ ezért

- ³⁵ ugyanabból az alomból, „évjáratból” való; de utalhat a sorshúzással lebonyolított osztzkodás módszerének lényegére is: az osztzás sorshúzással történik, de ha túl nagy értékbeli különbséget hozna a véletlen, azt pénzösszegekkel korrigálják, az egyenlőség és igazságosság érdekében
- ³⁶ széles, esetleg nehezen kezelhető, szeszélyes, vagy felfűvódásra hajlamos (?)
- ³⁷ vörös szőrű, kurta szarvú ökör vagy tehén
- ³⁸ szőke (?)
- ³⁹ félig gömbölyű (?), horpadt (?)
- ⁴⁰ vörhenyes
- ⁴¹ így
- ⁴² melyekért
- ⁴³ kevésbé értékes
- ⁴⁴ fajta
- ⁴⁵ félcsipejű
- ⁴⁶ másik
- ⁴⁷ heréletlen
- ⁴⁸ fiatal
- ⁴⁹ elírás Tigris helyett (?)
- ⁵⁰ hordóalkatrészek készítésére alkalmas faanyag
- ⁵¹ űrmérték, főleg bormérésre kb. 53–54 liter
- ⁵² vegyesen
- ⁵³ donga
- ⁵⁴ hat font, funt, termésmennyiséget alapul vevő szőlőmérték a Fertő-vidéken, ugyanakkor súlymérték is, Pfund, libra, országos mérték: 0,38–0,61 kg; a pozsonyi font 0,55 kg volt ekkor
- ⁵⁵ közönségesen szólva
- ⁵⁶ pozsonyi akó: 53,72 l.
- ⁵⁷ aszú
- ⁵⁸ spájzból, éléskamrából
- ⁵⁹ a mai nappal elismerem
- ⁶⁰ E bekezdésnyi szövegrész Ányos Anna férjének, Komáromi Sándornak saját kézalírású átvételi elismervénye, mely Esztergáron kelt, 1782. december 4-én. A szilvapálinkára utaló utolsó mondat a sorok közé utólag beszorítva.
- ⁶¹ itt következő közvetlen örökösei
- ⁶² gyapjuszövettel
- ⁶³ képi vagy szoborbéli ábrája
- ⁶⁴ a tati majolika-gyár terméke
- ⁶⁵ török készítésű asztalterítő
- ⁶⁶ Rötth Klára névadó szentjének képe vagy szobra üvegben
- ⁶⁷ ezüst merőkanál, rajta a hitelesítő próbajeggyel
- ⁶⁸ sötétvörös fényes szövet, esetleg selyem
- ⁶⁹ 64 négyzetre osztott tábla, amelyen két személy tizenkét vagy tizenöt csont- vagy fakarikával játszott; itt intarziás asztalról lehet szó
- ⁷⁰ kis kávéskorsó
- ⁷¹ porcelán bögre, kis csupor
- ⁷² egyszerű; az írásképp ugyan ezt az olvasatot adja, de lehet, hogy `pár`-t kell érteni
- ⁷³ Coridon: bár az Ányos-életműnek több fontos utalása van a theokritoszi, majd vergiliusi eredetű Corydon–Alexis ifjú pástor-párra, itt mégsem ennek képi vagy szobrászati megjelenítésére lehet gondolnunk, hanem a magyarba a francia nyelvből átvett *geridon* szóra, amelynek jelentése kb. egy lábon álló, kis kerek asztal, amelyre gyertyatartót vagy virágot szoktak helyezni (*Babos*, 1865).
- ⁷⁴ Ötöskereszt, Jézus öt sebének emlékeztetése: egy nagyobb kereszt szögleteiben négy kisebb kereszt. A zárandokok kedvelt emléke Jeruzsálemből.
- ⁷⁵ közülük csak kettő készült keményfából
- ⁷⁶ Az ingóságok felbecsülése, 1783. június 24.
- ⁷⁷ Egyharmadát levonva, marad 20 forint.
- ⁷⁸ becsérték szerint
- ⁷⁹ bécsi-óra, faszekrényes óraszerkezet
- ⁸⁰ Ányos Anna Mária, Komáromy Sándor felesége.
- ⁸¹ az egy főnek járó összeg 117 forint 10 krajcár
- ⁸² az egyenleg
- ⁸³ <http://archivum.piar.hu/batthyany/familia-nevt>
- ⁸⁴ Az Abaúj-Torna vármegyei helység nevét nem sikerült azonosítani, az oklevél-lista többi másolatában Ozsoizza, Oszoizza, Ozoizza alakban fordul elő.
- ⁸⁵ Fintafölde vagy Persendorf, Úrszabadiban, Veszprémben.
- ⁸⁶ Sümeg vármegyében nem sikerült ilyen nevű helységet azonosítani. A másolatokban előforduló névalakok: Egyhaszassamul, Egi hizassamul.
- ⁸⁷ I. (Nagy) Lajos király (uralkodott 1342–1382), az adományozott falu névalakjai: Juras, Jwras, Jutas. A Veszprémhez közeli település nevének romlott alakját javítottuk.
- ⁸⁸ Gara Miklós 1386-ig volt Magyarország palatinusa.
- ⁸⁹ királyi beleegyezés, jóváhagyás
- ⁹⁰ illeti, érinti
- ⁹¹ Lovas Veszprém megyei, Kővágóörs ma Zala megyéhez tartozó falu.
- ⁹² Hazai Okmánytár, III. 251–253.
- ⁹³ Zsigmond brandenburgi örgrófot Himházi Benedek veszprémi püspök 1378. márc. 31-én Székesfehérvárról

várt koronázta királlyá, s haláláig, 1437. december 9-ig uralkodott. 1433-tól német-római császár is volt.

⁹⁴ A másolatokban szereplő névalakok: Szanthafeld, Szanthaföld, Sancsafeöld.

⁹⁵ várnagy

⁹⁶ Kishidegkút és Nagyhidegkút a 20. század húszas éveiben egyesült Veszprémhidegkút néven.

⁹⁷ Vessd össze az alábbi jegyzettel.

⁹⁸ Polgároc vagy az egyik másolatban olvasható Polgároca helynevet nem tudtuk azonosítani.

⁹⁹ Azonos lehet a 18. tétel Borlát nevű malmával?

¹⁰⁰ A Vasvármegyei Alsómesteri és Felsőmesteri 1935-ben egyesült Mesteri néven.

¹⁰¹ Az I. Mátyás (uralkodott 1458–1490) által adományozott jószág, Borbonak nevét nem sikerült azonosítani, az egyik másolatban Borbonalj áll.

¹⁰² A család a faiszi mellett a vámosi előnevet is használta Vámos (Nemesvámos) Veszprém megyei települése okán.

¹⁰³ perbehívó levél, idézés

¹⁰⁴ sümegi várnagnak

¹⁰⁵ Mecsér, Mecser; Prini vagy Perényi Imre 1504 és 1519 között töltötte be a nádori tiszteletet.

¹⁰⁶ tanusítja

¹⁰⁷ Babócsa, Somogy vármegyei helység, a névalakot javítottuk a másolatok alapján: Babota, Bobocha, Babocha, Babocsa.

¹⁰⁸ a javak szerzője

¹⁰⁹ II. Lajos király (uralkodott 1516–1526) a mohácsi vész évében íratta ezt a mentelmi levelet Tokos Ferencnek.

¹¹⁰ Információhiány miatt nem tudtuk azonosítani, melyik Újvárról van szó.

¹¹¹ Nádasdi Tamás 1542-től töltötte be az országbíró hivatalát, 1554-től pedig a nádorit, az általa adott irat vagy behívólevél, vagy adománylevél volt.

¹¹² Zsigmond császár ügyvédi irata valószínűleg a korábbi eredetű okirat másolata vagy későbbi megerősítése lehetett, mivel az uralkodó 1437. december 9-én elhunyt.

¹¹³ Nagytilaj, Vas megye.

¹¹⁴ külön-külön

¹¹⁵ Az oklevelekről készített jegyzék időrendbe rakásakor nekünk csak 39 különálló darabra rúgott számuk.

¹¹⁶ követelhesen

¹¹⁷ elismervényt, kezeslevelet

¹¹⁸ Kelt Rohonc várában, 1642. június 11-én.

¹¹⁹ Hasonló típusú biztosító irat olvasható az átvételi jegyzék egy másik példányán is, amely az évszámok előtt sorszámot is tartalmaz, s amely csak néhány, nem túl jelentős szó, illetve szórend megváltoztatásával jó kontroll-anyagnak mutatkozik, főleg a helynevek kiolvasásánál és azonosításánál, s a sorszámnevek valóban 41-et mutatnak, de úgy, hogy tartalmi különbséget nem mutatnak az általunk sorrendbe tett és itt közölt listával. Itt az alábbi kezességre vonatkozó szöveg áll: „Én, Fayszy Anios Sandor vettem ki Gróf Battiani Adam uram Önagyságátul az Aniosokra néző Jószág Leveleket, úgymint numero 43 [ne feledjük, a tételeken beszámozott lajstrom 41 darabról tudósít!]. Ha pedig valaki mely atyámfia keresné Önagyságátul ez leveleket, az Aniosok közül, én felelek meg Önagysága képében, hogy ha azután keresné valamely Anios az Aniosok Leveleit, ez levellemmel mentse meg Önagysága magát.” E szövegnek megvan a fogalmazvány-változata is, amely kihúzásokkal és betoldásokkal és némi eltéréssel ekként olvasható: „Én Fayszi Anios Sandor <vettem ki> Gróf Battiani Adam uram Önagyságátul vettem ki az Aniosokra néző Jószág Levele<ke>it úgymint numero 43. számot ki, az Anios s azon kívül <valo> valókat is. Ha pedig valaki, mely atyámfia keresné Önagyságátul ez Leveleket, az Aniosok közül, én felelek meg Önagysága képében, hogy ha azután keresné valamely Anios az Aniosok leveleit, ez levellemmel mentse meg Önagysága magát.”

De hogy mennyire érzékeny műfaj volt az ilyen reverzális, s mennyire körültekintően kellett a helyzetet pontosan lefedő jogi biztonságot nyelviileg is megteremteni, íme a még mindig kihúzásokat és betoldásokat, a szöveg alakulását mutató leghosszabb változat: „Én, Fayszi Anios Sandor, adom ez levelemet és quitantiamat [!] *hogy en* Groff Batyanyi Adam uramtul Önagyságátul vettem ki az Aniosokra nézendő <Jozzagokra valo> Jozzag leveleiket, melyek Önagyságánál voltak, alkalmas időtől fogva, úgymint szám szerént numero 43., ki az anus[!], s ki azonkívül valok<is> voltak is. Ha pedig ennekutána valamely atyámfia *az Aniosok közül, vagy más, valamely atyánkfi* Önagyságától az leveleket kérni vagy más módon keresni akarná, hát én s az én megmaradékim feleljenek meg Önagysága képében, hogy ha azután az aniosak leveleit keresné, ha pedig Önagyságát vagy megmaradékit Önagyságának én vagy az én megmaradékim, mivel két ágon valók, meg nem oltalmazhatnak <obligaliak> körtjök arra magonkat, hogy ha kívántatik, az leveleket vissza adjok, hogy annak adatassék, azkit illet, ha pedig ezt meg nem állanak, az végezésönket, ez levelönk és quitantianknak erejével minden törvénybeli és prókatori remediomok és exceptiok ellen Ezer Aranyot vagy annyi érő jószágot az magyar korona alatt vehessen Önagysága, és még után [ma]radéki *s minden atyámfia terheket is magamra vévén <hogy> én rajtam és két ágon levő <meg>maradékimon egy jámbor szolgálja <alla> által, melynek nagyobb bizonságára magam szabad akaratjából adom ez levelemet kezem írásával és pöcsétemmel megerősítvén.”

Az egyik példány előzéklapján a korabeli Battyhány-levéltár kezelőjének jelzete: "No. 17-48. ad Anyosiana. Quietantia Anyosiana super rehabitis literis eandem familiam concernentibus. Anno 1642." Majd, más kézzel:

„Anios Sandornak az minemű Donatiókat adtunk, és micsoda királyok idét [idején] költ, s mi is micsoda levelet kívántunk tőle, azokrul való írások.” Ugyan-ezzel a kézzel írt, ám utólag áthúzott szöveg: <Az minemű levelek szegény Komjenik Istvántul maradtak, azoknak extractusa. Ezeket mind Vamos István-nak adták ismét. Herkovitsnak micsoda levelei vadtak Budornal, Palatinus Uram azki leveleket írt az esztergami út felől, Spathai Márton is mint írt ugyan azon útrul, Eördögh Istvánnak, Sohonnai Istvánnak írt levelek párja, az török hírekrül Palfi Palnak két rendbeli levele az nedóltzcesei harmincadra az adóságrul. Palatinusnak minemű hírt hozott Csontos Márton három rendbeli török levél valami rabok szabadulása felől.> – Vagyis a palliumot korábban más levelek tartására használták, mert az „Anyosiána”-anyaghoz láthatólag semmi köze nincsen.

Egy, szintén a tételek sorszámával ellátott, más kézzel írt példányon ez áll: „1642. die 11. Junij, Anios Sandor quitantiaja [!] az levelek megadásomról.”

¹²⁰ Gyulaírást, Veszprém megye

¹²¹ Hunyadi János 1446 és 1452 között töltötte be a „Magyarország kormányzója” tisztelet.

¹²² V. László király (ur. 1444–1457)

¹²³ Az új király, I. Mátyás adminisztrációja megerősíti az előző iratot.

¹²⁴ A jogi állásáról kellően kioktatott és megesketett első tanú Fejér András kocsmáros, kisesztergári lakos, római katolikus vallású, 37 év körüli, az első kérdésről semmit nem tud mondani, a másodikról és a harmadikról az alábbiakat vallja.

¹²⁵ Gyarmat, Győr vármegye

¹²⁶ vezet, irányítja

¹²⁷ az eljárást kérő

¹²⁸ megnevezett

¹²⁹ hitelbe

¹³⁰ Róth Klára

¹³¹ Ferenc és Ignác apja: Ányos György (Győr, 1677–Székesfehérvár, 1734), Esterházy Ferenc, Fejér megye főispánjának bizalmi embere. Felesége Leitnecker Ilona, esküvőjüket 1709. jún. 27-én tartották Székesfehérvárott.

¹³² A második, a jogi állásról kellően kioktatott és fel-esketett tanú a 68 éves Miller Mátyás, római katolikus, a szomszédos tekintetes Veszprém vármegye által bekebelezett Esztergár lakosa az első kérdésben vallja

¹³³ Június 24.

¹³⁴ az első betelepült ebbe a vallatás tárgyát képező faluba

¹³⁵ bocsorofajta: telek nevű szíjjal lábra fűzött

¹³⁶ az már kedvező eredmény volt

¹³⁷ elég

¹³⁸ erdőirtástól

¹³⁹ láthatóképpen

¹⁴⁰ telepítette be

¹⁴¹ ami a második kérdést illeti

¹⁴² hogy a béresekkel együtt evett volna

¹⁴³ Ennek az általam a fentebbi módon levezetett vizsgálatnak a során a fentebb címzett, vizsgálatot kérő uraságnak jövődöbéli bővebb elővigyázat céljára szolgálható okmányt, amelyet saját pecséttemmel és aláírással megerősítettem, kiadtam és aláírtam Esztergáron, 1776. április 14-én.

¹⁴⁴ 1777. április 20-án a beidézett, elibém állított és azonosított tanúk a hiteles eljárás szerint:

Első tanú, Fejér András mindenben megerősíti vallomásának állításait.

Második tanú, Miller Mátyás hasonlóan megerősíti vallomását.

Kiadva Pesten, a jelzett évben és napon.

¹⁴⁵ Erről lásd Sz. Nagy László tanulmányát.

¹⁴⁶ Somlóvásárhely, 1775-ben Nagy-Vásárhely, Veszprém vm.

¹⁴⁷ minden mentességtételével együtt

¹⁴⁸ Szeremlei szőlő. Feltehetőleg a napjainkban is híres borász-család, Szeremleyek egyik elődének Somló-hegyi szőlőjéről van szó.

¹⁴⁹ tiltott területet

¹⁵⁰ alapításra szánt

¹⁵¹ kihelyezendő

¹⁵² segíteni

¹⁵³ biztosítékul

¹⁵⁴ részletfizetést

¹⁵⁵ biztosítékát

¹⁵⁶ lakóhelyén, kúriájában

¹⁵⁷ általános felhatalmazású kiküldetése

¹⁵⁸ figyelmezteti, felszólítja

¹⁵⁹ közös háztartásban élő

¹⁶⁰ kivizsgálás-kérő

¹⁶¹ egyetértésével történt-e

¹⁶² elhatározni

¹⁶³ özvegyi állapotának perhalasztó időpontja

¹⁶⁴ védelmezését

¹⁶⁵ annak minden fejleményével

¹⁶⁶ tartja fenn

¹⁶⁷ Mit tud arról, hogy...

¹⁶⁸ körültekintően, a körülményeket figyelembe véve

¹⁶⁹ Az okozott kárt vagy nem tudták a tanúk megbecsülni, vagy pártállástól függően becsülték alul illetve felül, a hivatalos kárbecslés a kerítés pótlására és a várható terménykiesésre kicsivel 48 Rajnai forint feletti összeget állapított meg.

¹⁷⁰ roboton

¹⁷¹ vizsgálatban levő

¹⁷² Aka, Veszprém vármegye, zirci járás

¹⁷³ A kor postai rendje szerint az utolsó település, ahol még postahivatal volt, s onnan vagy elküldték a

távolabbi helyekre, ahova már nem járt a posta sem, a leveleket ismerősök által, vagy pedig az emberek bementek az utolsó postahivatalba, ahol a 'poste restante', vagyis a postán a címzettre várakozó, a postán átadott küldeményért elment a levelet váró, aki erről értesítést kapott.

¹⁷⁴ indítani

¹⁷⁵ bádognak

¹⁷⁶ Dudar, Veszprém megye, zirci járás

¹⁷⁷ vallszíjas csomaghordó táskát

¹⁷⁸ renoménnak, jó híremnek

Irodalomjegyzék

Apor Péter (1903): *Br. Apor Péter verses művei és levelei (1676–1752)*. I–II. Budapest.

Babos Kálmán (1865): *Közhasznú magyarázó szótár. A magyar irodalmi művekben, magán és hivatalos iratokban, hírlapokban, folyóiratokban és társalgási nyelvben gyakran előforduló szavak megértésére és helyes kiejtésére*. Heckenast Gusztáv, Pest.

Irányi László (2000): *Nagyesztergár a XVIII. században*. Nagyesztergári Német Kisebbségi Önkormányzat.

Jankovics József és Schiller Erzsébet (é. n. [2008], szerk.) „*Higgy, remélj, szeress*”. *Ányos Pál versei, szépprózai írásai és levelei*. Vár Ucca Műhely, Veszprém.

Jankovics József (2011): Pálóczi Horváth Ádám verse Ányos Pál haláláról. In: Csörsz

Rumen István és Hegedüs Béla (szerk.): *Magyar Arión: Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről*. Budapest. <http://rec.iti.mta.hu/rec.iti/Members/szerk/pha/magyar-arion>

Kazinczy Ferenc (1890): *Levelezése*. I. Budapest.

Nagy Imre, Paur Iván, Ráth Károly és Véghelyi Dezső (1864–1873, szerk.): *Hazai Okmánytár*. I–V. Győr.